

Tú Xương

Tác Giả: Thu T
Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

- Đi hát m t ô -
- Ba cái lăng nhăng

Thương v
Th y đ
Sông p
H i mình
L c đ ng
Đêm hè
Hát tu ng
T t dân câu đ i
Đêm dài

Tú Xương (1870-1907) đ i toàn th nôm, kho ng non trăm r i bài. Đó là m t đ u đ c áo và có ý nghĩa nh cao đ m c a phong trào trí th c Vi t Nam làm th ti ng Vi t.

Phong trào nói trên b t đ u m nh m v i vi c di n nôm Chinh ph ngâm khúc vào kho ng gi a th k 18, nh ng trong su t hàng th k ti p theo các nho sĩ ta v n v a làm th ti ng Vi t v a làm th ti ng Tàu. Ph i đ i đ n Tú Xương, ta m i i n đ u tiên th y m t ng i trí th c Vi t Nam tránh h n vi c sáng tác b ng ti ng Tàu.

T i sao Tú Xương?

H n m t ph n do ông b t đ u làm th đ ng vào lúc ti ng Tàu đang h t s c nhanh chóng m t đ đ a v đ c tôn trong các t ng i n trên.

Ngoài ra, n i dung th ch c cũng đóng m t vai trò. Xã h i Vi t Nam lúc Tú Xương i n lên, vua thì bù nhìn, quan là tay sai th c dân, d t t nóc đ t xu ng, luân th ng đ o lý đ o điên... Tr c “nh ng đ u u trong th y” ông “đau đ n lòng”(1) bèn th trào phúng, mà đã trào phúng thì ti ng

Tú Xương

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

---

nào bäng tiäng mä đä. Tú Xäng còn hay làm thä có näi dung hiän thäc, cũng là thä näi dung đän bäng tiäng Viät thì hiäu quä hän nhiäu.

Trong hoàn cänh đät nä cä kä bi đät, có ngäi bän ba häi ngoäi tìm cách cäu nä cä nhä Phan Bäi Châu (1867-1940). Có ngäi nhä Tú Xäng vì nhäng lý do riêng không bän ba đäc, đành ä chä mà “ngóng”, dù không biät “đän bao giä”.

Đä xa vì nä cä không đä đäc, đä thi thì mãi không đä näi cä nhän: säng đã thiäu lý täng läi thêm danh phän dang dang đä đä, säng làm sao đä cä näu không... chäi. Hän näa, rät có thä träi sinh Tú Xäng vän thích chäi.

Chäi thäng tän. Bà Tú “quanh năm buôn bán ä mom sông” lo cho chäng không đä, nên có lúc ông Tú phäi tä xoay xä:

“Lúc täng toan lên bán cä Träi,

Träi cäi thäng bé nó hay chäi.” (bài Tä Cäi Minh)

Tú Xäng näi tiäng äa cäi, cäi ngäi räi cäi cä mình. Tú Xäng näi tiäng ngäng, ngäng đän mäc đòi “bán cä Träi”. Trong tâm hän ngäi nghä sĩ tài hoa đät Vä Xuyên läi có “trä” nhiäu “tình” riêng, chung. Cái tình, cái ngäng, cái cäi, väi mät ít cái “thäc”, hòa län vào nhau làm nên mät thä näi dung đäc đäo.

Vä hình thäc, dù luät Đäng hay läc bát hay hát nói, thä Tú Xäng bao giä cũng điều luyän, nhä trong mäi mät bài sau đäy.

Đä hát mät ô

“Giày chân anh đän, ô tay anh cäm”. Đä hát oai ghê.

Nay mät ô, mai mät nät giày nhä. Đä näm nhà däm bäa mà làm thêm mäy bài thäng “cä”.(2)

Ai säm cho ai cái đän cái cäm, sao ai nä đän, cäm “đä säm vä träa” väi ai, häi ai äi!

Tú Xương

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

---

*Đêm qua anh đã n ch i đây
Giày chân anh đã n, ô tay anh c m.
R ng ngày sang tr ng canh năm
Anh đã y, em hãy còn n m tr tr .
H i ô, ô m t bao gi ,
H i em, em c m không th a.
Ch n e rày gió mai m a
L y gì đi s m v tr a v i tình?*

Ba cái lẵng nhăng

y, vì ông Tú không ch u ch a cái lẵng nhăng th ba, nên m i có ngày “m t ô”, m t cái che đ u
đ “đi s m v tr a v i tình”!

*M t trà m t r u m t đàn bà,
Ba cái lẵng nhăng nó qu y ta.
Ch a đ c cái gì hay cái n y,
Có chăng ch a r u v i ch a trà!*

Th ng v

Bà tú thì “l n l i thân cò”, còn ông tú thì nghi n đ n “ba cái lẵng nhăng”...

Tr c Tú Xương đ m i m y th k , bên Tàu có nhà th r t n i ti ng ch m i nghi n m t cái
lẵng nhăng mà đã v i vàng làm th t ng v . Bài T ng N i c a Lý B ch:

*“Ba trăm sáu ch c ngày tr i,
Ngày ngày say bét nh đ i con nê.
V chàng Lý B ch ta kia,
Nh ai v Thái th ng x a khác gì?”(T n Đà đ ch)*

Chu Tr ch làm quan Thái th ng đ i H u Hán, vì coi sóc tôn mi u nên gi gìn trai gi i r t
nghiêm, th ng ng phòng đ c sách ít khi v v i v .

hay, cái ông Lý B ch, ng i ta vì công v mà xa v còn ông thì do h c đòi con nê mà xao
nhăng nghĩa v v i v , ông đem so sánh tình c nh v ông v i tình c nh v ng i ta là so sánh
th nào?!

Tú Xò ò ng

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

Ông tú Nam Đò nh nhò n có trót nghiò n ba cái, rừ i ông bò o “có chǎng chò a rừ u vừ i chò a trà”.

Hò hò ng vừ i vừ vì cái... đàn bà nhò ông, từ ò ng có làm chò c bài thò thò ò ng cò cũng còn chò a đò !

*Quanh năm buôn bán ở mom sông
Nuôi đò năm con vừ i mừ t chò ng.
Lò n ò i thân cò khi quǎng vừ ng
Eo xèo mừ t nừ c buò i ò ò òng.
Mừ t duyên hai nừ , âu đành phò n
Năm nừ ng mừ ò i mừ a, dám quò n công.
Cha mừ thói đò i ǎn ò bừ c!
Có chò ng hừ hừ ng cũng nhò không!*

Thò y đò

Chò t, chò t! “Mừ” nào đó gừ i con cho thò y Xò ò ng mau mau từ i trò ò ng!

Thò y đò mà

*“Đò y nhò ng khi xuò ng ngò a lên xe, đò ng ngò i phò i phép,
Đò y nhò ng lúc cao lâu chừ u hát, ǎn nói cho sǎnh!”*

thì trò mừ y chò c đò ngay cái bừ ng... tom chát!(3)

*Thò y đò , thò y đò c,
Đò y hừ c đò y hành.
Vài quyò n sách nát,
Dǎm thò ng trò ranh.
Vǎn có hay đǎ đò làm quan, vǒng đừ u vǒng tía,
Võ có gừ i đǎ ra giúp nừ c, khò đò khò xanh!
Ý hừ n thò y vǎn đò t vũ dát,
Cho nên thò y ò n quò n loanh quanh.
Trông thò y:
Con ngừ ò i phong nhả,
ò chò n thò thành,
Rầu rừ m nhò chò i,
Đò u to ò y giảnh.*

Tú Xương

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

Cũng l m phen đi đó đi đây, th t diên bát đ o;

Cũng nh u lúc ch i l u ch i lnh, t đ m tam khoang.

Nhà lính, tính quan: ăn r t nh ng th t quay, l p x ng, m c r t nh ng qu n v n, áo xuy n;

Đ t l, quê thó: ch ng i cũng án th, bàn đ c, ngoài hiên cũng

cánh x p, mành mành.

G n có m t m : sinh đ c b n anh,

Tên Ông, tên Bái, tên B t, tên Bành.

M mu n con hay, r p m t n i b n, c, mữ, áo;

Ch r c th y h c, tính đ t n chề, r u, c m, canh.

Ch n ngày l bái,

M c a t p tàn.

Th y ng i ch m ch n,

Trò đ ng chung quanh.

Đ y câu K u l y,

Đ y khúc lý kinh,

Đ y nh ng khi xu ng ng a lên xe, đ ng ng i ph i phép,

Đ y nh ng lúc cao lâu chỉ u hát, ăn nói cho sành!

Sông l p

“Th ng h i bi n vi tang đ n”.

B còn thành ru ng đ c, n a là sông!

B dâu th ng sinh th hay. Mà “sông khoai” g p ông Tú, cũng sinh đ c th hay.

Sông kia rày đã nên đ ng

Ch làm nhà c a ch tr ng ngô khoai.

V ng nghe t ng ch bên tai

G t mình còn ng t ng ai g i dò.

H i mình

B bé Tr i (4) cù lẫn lóc “tr i m y m i năm” mà đ i b c v n th ng, k thù v n không ghét, nh t “mình” đ y, “mình” i.

Tr i m y m i năm v n th ru

R ng khôn, r ng đ i, l i r ng ngu

Nh ng là th ng c cho đ i b c

Nào có cảm đâu đ n k thù

Tú Xương

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

No m ch a qua vành m đĩ
Đ đàn may kh i ti ng cha cu
Phen này có d tr i xoay l i
Th ng bé con con đã chán cù.

L c đ ng

M t ông Tú, mà l m X ng.(5)

Có X ng “lãng nhãng” đ n “ba cái”. Có X ng thi h ng kêu gi i. Có X ng “lúc túng toan lên bán c gi i” v.v. Còn m t X ng n a, cũng hay xu t hi n trong th ông Tú, là X ng u th i m n th .

Vào th i đi m y, nh ng ng i n ng lòng v i n c non qu th c ph i r t s t ru t, “bi t đâu mà ngóng đ n bao gi ?”...

*M t mình đ ng gi a quăng ch v
Có g p ai không đ đ i ch
N c b c non xanh coi v ng v
K đi ng i l i dáng b ph
H i ng i ch th y non xanh ng t
Đ i n c càng thêm tóc b c ph
Đ ng đ t xa kh i ai mách b o
Bi t đâu mà ngóng đ n bao gi ?*

Đêm hè

Ch th y ánh trăng m m mà không th y “m t” trăng đầu, “nh t nhèo” th t.

Vì sao “không ch p b ch ng m a ngu n” mà ông Tú i bu n?

Thì ch c v n cái chuy n “L c Đ ng” không “ai mách b o”.

*Tr i không ch p b ch ng m a ngu n
Đêm n o đêm nao t cũng bu n.
B i r i tình duyên c n gió tho ng
Nh t nhèo quang c nh bóng trăng sông.
Khăn khăn áo áo thêm r y chuy n,
Bút bút nghiên nghiên khéo gi tu ng.
Ng quách, s đ i thây k th c*

Tú Xương

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

Bên chùa chú tr c đã h i chuông.

Hát tu ng

Hát tu ng có th trên sân kh u, có th gi a đ i. Hò hét y uông trên sân kh u đ c... kh n c , hò hét y uông gi a đ i đ c l m cái béo b ! Đây kia nh ng cái m t gi ra ch c đ c bôi vôi!

Nào có ra chi lữ hát tu ng

Cũng hò cũng hét cũng y uông

Đ u r ng đ i đ c đàn con tr

Cái m t bôi vôi nghĩ cũng bu n

T t dán câu đ i

Cái ông tú hay đi hát đ n n i m t c ô, ông y làm gì nhà hát mà không th y làm bao nhiêu th hát nói?

Tú Xương ch bu n gi u:

“Cái thú cô đ u nghĩ cũng hay

Cùng nhau đàn díu m y đêm ngày

Năm canh to nh tình đ i chu t

Sáu kh c m màng chuy n n c mây”...(6)

To nh , m màng m t s s ... 24 ti ng, thì gi đầu n a cho th .

ch c n th hát nói thì thi sĩ th ng x p bút không làm, nh ng có khi v nhà l i đ ng ngay bên cây c t nhà mình mà vung bút làm th hát nói!

Cái đôi câu đ i T t y “m mà” đã khen r ng “hay th c là hay”. Còn bài th ch a câu đ i h n đ dành sau T t che ô đem đ n nhà hát cho cô đ u tha h n c n !

Nh p th c c b t kh vô vãn t ,

Ch ng hay ho cũng húng h ng m t vài bài

Tú Xương

Tác Giả: Thu T

Thứ Ba, 20 Tháng 9 Năm 2011 05:13

---

*Hương thân danh đã đi tú tài
Ngày đi t đi n cũng phôi m t vài câu đi i.*

Đi r ng:

*C c nhân gian chi ph m giá, phong nguy t tình hoài
T i th th ng chi phong l u, giang h khí c t
Vi t vào gi y dán ngay lên c t
H i m mà r ng d t hay hay?*

*Th a r ng: hay th c là hay!
Ch ng hay sao l i đi ngay tú tài?
X a nay em v n ch u ngài...*

Đêm dài

“Sáng lòa” là cái sáng trắng đi v i con m t k v a s c t nh, ch th c ra v n còn đêm. Mà đêm đây h n là đêm dài “đô h gi c Tây”.

Gi a nh ng đêm hú hí v i cô đ u là nh ng đêm “ta” n m nhà nh chuy n n c non...

Khi ra B c k t n p đ ng chí, Phan B i Châu có ghé Nam Đ nh, có “đ t đ u c lên soi”, gõ đúng vào c a căn nhà s 247 ph Hàng Nâu c a ông Tú V Xuyên. Không ai bi t khách và ch đã trao đi v i nhau ra sao. Ch bi t sau đó Tú X ng có th “g i ông th khoa Phan” nh ng PBC không bao gi th đáp l i, có l do quá b n.

*Ch t gi c trông ra ngó sáng lòa
Đêm sao đêm mãi th ru mà
L nh lòng b n b ba ph n tuy t
Xao xác năm canh m t t ng gà
Chim chóc hãy còn n ng c a t
B m ong ch a th y l n v n hoa
Nào ai là k tìm ta đó
Đ t đ u c lên soi k o l n nhà!*

Thu T

www.khoahoc.net

- (1) Truy n Ki u: “Tr i qua m t cu c b d u / Nh ng đ i u trông th y mà đau đ n lòng”.
- (2) Xem bài Th ng V .
- (3) “Tom chất” là ti ng tr ng (“tr ng ch u”) do ng i nghe hát (“quan viên”) đánh đ ch m câu và đ t ra th ng th c ch hát hay.
- (4) Tr i có khi g i là “Hóa nhi”.
- (5) Cái t c a m t bài th có th g i là “x ng” c a nó. Đây ý mu n nói th Tú X ng có nhi u t khác nhau.
- (6) Xem bài Thú Cô Đ u.